וירא ב

א. כתב הרמב"ם בריש פ"ב מהל' בית הבחירה: „המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר[1] זה מזבח לעולה לישראל, ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר[2] ולך לך אל ארץ המוריה ונאמר בדברי הימים[3] ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבוסי"[4]. ובהלכה שלאח"ז: „ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח וכו'".

וכתב היעב"ץ[5], שזה שבהלכה א' נקט הרמב"ם „ובמקדש[6] נעקד כו'" ובה"ב כ' „שהמקום שבנה בו . . המזבח . . הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו'", הוא משום „שתחלה ביאר (הרמב"ם) שהכתוב מוכיח שבמקדש היתה העקידה, ואח"כ הוסיף לבאר שדבר זה מסורת הוא שבמקום המזבח בנה אברהם מזבח ועקד כו' אמנם הוא דבר מקובל בלי הכרח מהכתובים" (כי מהכתוב מוכח רק שהעקידה היתה במקום המקדש בכלל (בהר המוריה)).

ולפ"ז, המקור שמביא הרמב"ם לענין זה (ש„המזבח מקומו מכוון ביותר" להיותו תו מקום העקידה) הוא, מן הכלל אל הפרט: בתחילה (בה"א) מביא ראי' (מהכתובים) שבמקום המקדש היתה עקידת יצחק, ואח"כ מוסיף להוכיח שמקום המזבח (במקדש גופא) הוא מקומה של עקידת יצחק (ע"פ ה„מסורת ביד הכל").

ויש להבין מדוע כתב הרמב"ם את הראי' לפרט הב' („מסורת ביד הכל") בהלכה בפ"ע[7], מכיון שזהו סיום ופירוט הראי' (שבהלכה א')[8]?

ונוסף לזה: כיון שהרמב"ם כאן בא ללמדנו רק ע"ד מקומו המכוון והמדוייק של המזבח, כלשונו בתחלת ההלכה „המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין

---

1) דה"א כב, א.

2) פרשתנו כב, ב.

3) דה"ב ג, א.

4) ברמב"ם דפוס רומי ר"מ (וקושטא רס"ט) ישנם כמה שינויים בהלכה זו. ואולי הלשון שם משובש (בט"ס). ואכ"מ.

5) חידושים וביאורים להיעב"ץ להל' בית הבחירה כאן.

6) ולא כ„המגי' (ש)הגי' (נדפס על גליוני ה' רמב"ם שבדפוס) שצ"ל ובמקום המזבח נעקד יצחק . . (כי) לא הבין כלל לשון הר"מ ז"ל שלשונו מדוקדק מאד" (יעב"ץ שם).

ולהעיר שלכאורה יש מקום להגי' (ולהוסיף תיבת „ובמקום") „ובמקום המקדש", שהרי בזמן העקידה לא הי' „מקדש" עדיין.

7) דחלוקת ההלכות נעשתה ע"י הרמב"ם עצמו (הקדמת הרמב"ם לס' היד בסופו. וכ"כ בהקדמתו לסהמ"צ). וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א קו"א סק"א (בהוצאת קה"ת — ג, א [תתכז, א]) ובכ"מ ע"ד דיוק פיסוק ההלכות ברמב"ם.

8) ולכאורה גם לפי ההגהה (הנ"ל הערה 6) „ובמקום כו' נעקד יצחק", י"ל שאין הכוונה שבהלכה זו מוכיח הרמב"ם שבמקומו המדוייק של המזבח נעקד יצחק, אלא שזוהי הקדמה כללית, וממשיך להוכיח מהכלל אל הפרט: בתחלה מוכיח (מהכתובים) שמקומו הכללי הוא בהר המוריה, ובהלכה ב' (ע"פ המסורה „ביד הכל") ע"ד מקומו הפרטי. וא"כ גם לפ"ז צריך ביאור, דהול"ל ב' הענינים בהלכה אחת. וראה לקמן הערה 22.

אותו ממקומו לעולם", למה הביא בכלל כללות הענין ("ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר . . ונאמר כו'"), ולא כתב (בקיצור) רק ע"ד המקום בדיוק, ש"מסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק".

ב. גם יש להעיר על כמה דיוקים ושינויים בדברי הרמב"ם כאן:

א) בה"א כותב "ובמקדש נעקד יצחק", ובהלכה ב' מאריך — "שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", ולכאורה הול"ל (גם) כאן "הוא המקום שנעקד עליו יצחק" — ומדוע מוסיף בה"ב ש־אברהם בנה בו מזבח[9]? ובפרט שאין הרמב"ם מסתפק בתיבות ש"בנה בו אברהם המזבח", אלא מוסיף "ועקד עליו יצחק"[10] (דלא כבהמשך ההלכה "והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה", ואינו מוסיף "והקריב עליו קרבן")[11].

ב) בה"א כ' "במקדש נעקד יצחק אבינו", ובה"ב סתם "שבנה בו אברהם . . יצחק". ואף שבנוגע ליצחק י"ל שאין צורך לכתוב עוה"פ תיבת "אבינו", אבל צע"ק מדוע סתם באברהם.

גם צע"ק כוונת הרמב"ם בהמשך דבריו בה"ב: "והוא המקום שבנה בו נח כו' והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון כו'" — מאי בדיוק נוגע זה לקדושת המקדש והמזבח שבו[12]?

ההודעה שהמקום שבנה בו דוד ו־שלמה המזבח הוא המקום שבנה אברהם כו' מובנת, כי המקום שבו נעקד יצחק אבינו ראוי ורצוי שבו תשרה שכינה ובו יקריבו בנ"י (בניו של יצחק) קרבנות ("מזבח לעולה לישראל") — כמפורש ב־כתובי[13] "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה", וכתרגום אונקלוס עה"פ שאברהם הת־

---

9) ודוחק לומר שכ"כ רק משום שיפור הסגנון בלשון מקביל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח הוא המקום שבנה בו אברהם.

10) בזה י"ל לכאורה שהוסיפו הרמב"ם כדי לשלול שאר מזבחות דאברהם (המפורשים בפ' לך יב, ז. שם, ח. יג, יח), ולהדגיש שכאן הכוונה היא למזבח העקידה. אבל בפשטות זה מובן כבר מהלשון "המזבח", ובפרט שזה בא בהמשך להלכה א'.

11) להעיר שבפרקי דר"א (פל"א), מקורו דה־רמב"ם (כס"מ כאן), הלשון שוה בכולם — ש"הראהו הקב"ה (מקום עקידת יצחק) לאברהם וא"ל זה הוא המזבח, הוא המזבח שהי' אדם הראשון מקריב כו' הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו".

12) לכאורה הי' אפ"ל, שבזה בא הרמב"ם ל־תרץ (וראה תוד"ה כל מקום — ע"ז מה, א (מירושלמי ע"ז פ"ג סה"ה)) איך הותר לבנות שם המקדש והמזבח — והרי איתא במשנה (ע"ז שם. וראה גם ירושלמי שם) "כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים"?

וע"ז מתרץ הרמב"ם, דמכיון שמסורת ביד הכל שבמקום זה בנה אברהם מזבח ועקד עליו יצחק, הי' זה מקום חשוב אצל בני עשו (בנו של יצחק) ובני ישמעאל (בנו של אברהם), והיות דשם בנה גם נח וכן קין והבל ואדם הראשון מזבחות, החשיבו והעריצו אותו כל אוה"ע, ולכן שום אומה לא השתמשה במקום הזה לעבוד שם ע"ז (ולכן גם לא הביא הא דיעקב, כי אי"ז נוגע לאוה"ע): דלפי תחלת טעות דור אנוש שהאמינו בשיתוף (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז), י"ל שהבינו שמקום זה שייך לאלקי ה־אלקים כו', והדורות שלאח"ז, אף שעבדו ע"ז ממש (כדברי הרמב"ם שם) המשיכו בדרך זו, שלא השתמשו בהר זה.

אבל לכאורה דוחק לתרץ כן — וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח (ד"ה בדף ד' ע"ג); מעשי למלך לרמב"ם כאן וברפ"ה מהל' ביהב"ח. ולהעיר ממו"נ ח"ג רפמ"ה דמשמע שם ש(בנ"י ו)אוה"ע לא ידעו ע"ד מקום זה שיהי' מקום המקדש. ואכ"מ.

13) פרשתנו כב, יד.

פלל „הכא יהון פלחן דריא", וברש"י[14] „ה' יבחר . . את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות". אבל זה ש„הוא המקום שבנה בו נח כו' והוא ה־מזבח שהקריב עליו קין כו' ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נב־ראַ" — מאי שייך לענין „זה מזבח לעולה לישראל"[15]?

ואם כוונתו להדגיש שייכות המקום למזבח ע"י ריבוי המזבחות שנבנו במקום זה — הי' צריך להביא גם שיעקב אבינו בנה מזבח במקום זה (בהר המורי'), כמרז"ל[16] „לא כאברהם שכתוב בו הר . . ולא כיצחק שכתוב בו שדה . . אלא כיעקב שקראו בית"[17], שמזה מוכח שגם יעקב בנה בו[18] מזבח[19].

ג. ויש לומר הביאור בזה:

באריכות לשונו של הרמב"ם ע"ד מקום המזבח, שהוא מקום עקידת יצחק וכו' [אף שאין דרכו של הרמב"ם להביא (בכ"מ) טעמי ההלכות, ומה גם האריכות ע"ד המזבחות שנבנו במקום המזבח, ש־לכאורה אינם אלא דברי אגדה], וחלוקת הענין לשתי הלכות — כוונת הרמב"ם ל־השמיענו שני גדרים שישנם בדין מקומו המכוון של המזבח:

(א) שמקומו של המזבח הוא (מכוון בזה שהוא) בהר המורי' — היינו לא (רק) משום שהמזבח הוא בכלל הבית (המק־דש) שאין לבנותו כ"א „בירושלים בלבד ובהר המורי'" (כמ"ש הרמב"ם לעיל[20]), אלא שזהו דין מיוחד במזבח מצ"ע: מקו־מו הוא דוקא בהר המורי'.

ושייכותו של המזבח להר המורי' (בכלל) מסביר ומטעים הרמב"ם בהל' א, מהכתובים, ש„במקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המוריַ ונאמר . . ויחל שלמה . . בהר המורי' וגו'" — היינו דלהיות שבהר המורי' היתה עקי־דת יצחק, לכן הוא הוא מקומו של ה־מזבח[21] (ושל „בית ה'" בכלל)[22].

---

14) עה"פ. וראה תרגום ירושלמי ומדרשי רז"ל (ב"ר פנ"ו, י. ועוד) עה"פ.

15) להעיר משו"ת חת"ס יו"ד סרל"ה: מ"ש הדר"ג שכבר נתקדש המקום ע"י אדה"ר ונח לא נמצא כן אלא שבנו מזבח והקריבו שם אבל שקדשו המקום לא שמענו רק באאע"ה שאמר אשר יאמר לדורות הבאים בהר ה' יראה כו'.

16) פסחים פח, א.

17) וראה קרית ספר להמבי"ט הל' ביהב"ח פ"ה דקדושת הר מאברהם, קדושת עזרה מיצחק, וקדושת בית עצמו מיעקב.

18) ראה גם פדר"א פל"ה: לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק כו' (ע"ש בההמשך). וראה פרש"י ומדרשים עה"פ ויצא כח, יז. פנים יפות ר"פ ויצא.

19) ראה ויצא כח, יז־יח. וישלח לה, ז: ויבן שם מזבח גו'. וראה בכל הנ"ל מעשי למלך כאן אות ח ואילך.

20) בהל' ביהב"ח — פ"א ה"ג.

21) וזה שלא כתב הרמב"ם בפירוש בסגנון של הלכה, שיש דין וחיוב במזבח שיהי' בהר המורי' — י"ל בפשטות [נוסף לזה שאין דרכו לחדש דינים שלא נתפרשו בגמ' ורק לרמזם], כי לאחר שנבנה המקדש והמזבח במקומה אין בזה נפק"מ בפועל, כיון שהמזבח „מקומו מכוון ביותר" אפילו בהר ה־מורי' גופא. ואולי י"ל, שמבואר הוא בזה שהביא לעיל שם (פ"א ה"ג), לענין „אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי'" — הכתוב „ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלקים", ומוסיף „וזה מזבח לעולה לישראל", ודוחק (ראה לקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12, הפי' בהוספה זו. וראה לקמן בפנים ס"ד). וראה הערה הבאה.

22) וי"ל, דאף שבהלכה זו אין הרמב"ם מפרט בנוגע למקום המזבח, רמזו בזה שהעתיק המשך הכתוב „אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום

*) ראה קו"א שבהערה 7. וש"נ.

ועוד זאת[23] (ב) שמקומו של המזבח בהר המורי' גופא הוא „מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם". ודבר זה הוא דין נוסף במזבח שלא נאמר בכללות הבית, שלא מצינו שהבית צ"ל מקומו מכוון בהר המורי' גופא[24] [אלא שע"י דין זה דמזבח, הוקבע בדרך ממי־לא מקומו של כל הבית בהר המורי' — כפי שיעורן של מדות הבית בקשר ל־מקום המזבח*[24]].

ודין זה מסביר הרמב"ם בהל' ב: „ו־מסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו' והוא המקום שבנה בו נח כו'", דהיינו מקומו המדוייק של ה־מזבח בהר המורי' גופא (כנ"ל סעיף א).

ד. ואף ששני הדינים (גם הדין הא' — שמקום המזבח הוא בהר המורי') הם דינים מיוחדים במזבח, כנ"ל — מ"מ כ' הרמב"ם בדין הא' „ובמקדש נעקד יצ־חק", ולא „ובהר המורי' נעקד יצחק".

ויש לבאר טעם הדבר, כי דין זה במזבח (שמקומו בהר המורי'), הוא מצד היותו עיקרו של בית המקדש[25], וכמ"ש הרמב"ם[26] דהמ"ע ד„ועשו לי מקדש"[27] היא „לעשות בית לה' מוכן להיות מקרי־בים בו הקרבנות".

ועפ"ז מבואר זה שהביא הרמב"ם ש־„במקדש נעקד יצחק" בהמשך לדין ד־מקום המזבח, ולא לעיל[26] גבי הדין ד־מקום המקדש, שכ' שם: „אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי'" [שלכאורה הי' מתאים שם להמשיך (ע"ד לשונו כאן) „ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המורי' ונאמר בדה"י ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי' אשר נראה לדויד אביהו בקום דויד גו'"] —

כי קביעת מקומו של המקדש בהר המורי' להיותו מקום עקידת יצחק,

דויד בגורן ארנן היבוסי" (דלכאורה מיותר, דהרי הרא' שהוא במקום המקדש מפורשת כבר בתחלת הכתוב „ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי'", אלא) דהמקום „אשר נראה לדויד אביהו" הוא המקום ש„ויבן שם דוד מזבח לה' וגו' ויענהו באש מן השמים על מזבח העולה" (דה"א כא, כו), והוא הוא „במקום דויד בגורן ארנן היבוסי" שהי' מקום המזבח, ולא כל ההר — ראה רלב"ג ורד"ק ש"ב כד, כד. רד"ק דה"א שם, כה.

וראה לקו"ש חי"ט ע' 142 ואילך — ביאור באופן אחר בהנ"ל, וכן בכללות ביאור ב' הלכות אלו ברמב"ם.

23) ובדוגמת שני הפרטים (דינים) שבמקדש (כדיוק לשון הרמב"ם לעיל פ"א שם): (א) „בירושלים בלבד", (ב) „ובהר המורי'" [דמזה שכתב „בירושלים בלבד ובהר המורי'", ולא „בהר המורי' שבירושלים", מובן, שהם שני דינים]. וראה מכילתא בתחלתה: עד שלא נבחרה ירושלים כו' עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראוי' לשכינה משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים.

24) ואף ש„הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"א כח, יט — הובא בהקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש בנוגע למס' מדות) — הרי כבר שקו"ט אם הוא לעיכובא (ראה ספר ראבי"ה חולין (אה"ק, תשל"ו) סימן אלף וק"מ. ועוד). ואכ"מ.

*24) אבל במק"א נת' שאינו מוכרח, כי י"ל דשיעורין של מדות אלו אינם לעיכובא, ויכולים להשתנות ממקדש למקדש (ע"ד מ"ש הרמב"ם לעיל פ"א ה"ד. וראה לקמן פ"ב הי"ז בנוגע המזבח עצמו, שמדותיו אינן מעכבין. וראה הערה שלפנ"ז).

25) ראה מנ"ח מצוה צה, דבלא מזבח „אינו קרוי בית המקדש כי עיקר המקדש להקריב קר־בנות". וראה מאירי כתובות קו, ב (בסופו): ומזבח העולה וההיכל והעזרות וכל מה שהוא צורך הבית כו'.

26) ריש הל' ביהב"ח. וראה גם סהמ"צ שלו מ"ע כ ובשורש יב.

27) תרומה כה, ח.

שייכת (בעיקר) לדין מקום המזבח: מכיון ששם היתה עקידת יצחק (שהי' גדר קרבן), לכן נקבע מקום זה ל„בית ה'" שענינו „להיות מקריבים בו הקרבנות". ונמצא דזה שמקום המקדש בכלל ה"ה בהר המורי', הוא משום שהמזבח (מקום עבודת הקרבנות שהוא ענין העיקרי במקדש) מקומו בהר המורי', ולכן הביאו הרמב"ם כאן גבי מזבח דוקא.

אמנם בהלכה ב' לא כתב הרמב"ם „ובמקדש כו'" אלא „המקום שבנה בו כו' המזבח" — כי בהלכה זו קאי בדינו של המזבח עצמו (לא בתור עיקר המקדש).

ונמצא דשתי ההלכות במקום המזבח (מקומו בהר המורי', ומקומו ה„מכוון ביותר" בהר המורי' גופא, במקום העקידה), חלוקות בעצם: א) מקומו (הכללי) בהר המורי' — הוא מפני היותו עיקרו של המקדש, ב) מקומו ה„מכוון ביותר" בהר המורי' עצמו, הוא מפני היותו — מזבח, מבלי שייכות לכללות הבית.

וזהו טעם השינויים והחילוק בין הראיות שהרמב"ם מביא בההלכות:

הדין הא' במקום המזבח, שהוא מצד היותו עיקר המקדש, יסודו (אך ורק) במעשה העקידה, „במקדש נעקד יצחק אבינו" — כי ענין המקדש שייך לישראל דוקא:

משא"כ בדין השני אין הרמב"ם מסתפק בזה ש„הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו'" אלא מוסיף „והוא המקום שבנה בו נח כו' קין והבל כו' אדם הראשון כו' כשנברא" — כי בזה משמיענו, שייחודו של מקום זה כמקום „מכוון ביותר" למזבח (בכלל, לא רק כמזבח שבמקדש), אינו שייך רק לישראל, אלא כן הי' מאז ומקדם (גם לפני האבות), שהוא מקום מיוחד בעצם לבניית מזבח.

ולא עוד אלא שממשיך ומבאר מעלתו של מקום זה — „ומשם נברא אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא" — שזה שהמקום „מכוון ביותר" (למזבח) אינו (רק) תוצאה מהקרבת הקרבנות שם דכל הנ"ל עד אדם הראשון, אלא שכן הוא מצד הקביעות ע"י הקב"ה, שמקום זה הוקבע להקרבת קרבנות מתחלת הבריאה.

ה. ע"פ הנ"ל מדוייק מה שבהלכה זו לא כתב הרמב"ם „אברהם אבינו . . יצחק אבינו" — כי מקום המזבח כגדר בפ"ע אינו ענין רק לישראל אלא נוגע לכל האומות.

ועפ"ז מובנת הדגשת הרמב"ם בתחילת הלכה זו „ומסורת ביד הכל", כי בפשטות משמעה שמסורת זו היא לא רק ביד ישראל אלא („ביד הכל") גם ביד האומות — כי גדר זה של מקום המזבח שייך גם להם.

ויש לומר, שזהו הטעם שמקריבים קרבנות של נכרים ע"ג המזבח[28], שאין זה מצד (כללות) בית המקדש (השייך רק לבנ"ו[29]), אלא מצד (מקום) המזבח בפ"ע, השייך גם להם, כנ"ל[30].

---

28) „איש איש לרבות העו"כ שנודרים נדרים ונדבות כישראל" (מנחות עג, ב. וש"נ. וראה רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ג ה"ב. הל' מלכים פ"י ה"י). וראה רמב"ם סוף הל' מעשה הקרבנות. וראה הערה 30.

29) וכמ"ש (תרומה שם) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ונאמר (עזרא ד, ג) „לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו". וראה רמב"ם הל' שקלים פ"ד ה"ח. הל' ערכין וחרמין פ"א ה"א. הל' מתנות עניים פ"ח ה"ח.

30) עפ"ז יש לבאר פסק הרמב"ם (סוף הל' מעשה הקרבנות) השוחט קדשי נכרים בחוץ חייב (כדעת ר"י במשנה זבחים — מה, א), אף שבנוגע לשאר הדינים בקדשי עכו"ם פסק (הל' פסולי המוקדשין ספי"ח) ד„אין חייבין עליהם משום פגול נותר וטמא" (כדעת ר"ש במשנה שם) — וראה נ"כ

ו. עפ"ז יש לבאר עוד דיוק ושינוי בלשון הרמב"ם, שבה"א כ' "ובמקדש נעקד יצחק", שמדגיש את (א) הנפעל (ב) ביצחק, ואילו בה"ב כותב "הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", שמדגיש את (א) הפעולה, (ב) אברהם[31]:

זה שמקום ה"מקדש" הוקבע בזמן אברהם, אינו רק מחמת תפלת אברהם "ויקרא גו' בהר ה' יראה", אלא גם (ואולי בעיקר) מפני שע"י עקידת יצחק, שהובא כקרבן ונתקדש בקדושת עולה, נתקדש מקום העקידה (הר המורי)[32] ו־הוכשר ע"ז להיות "בית לה'" ש"מקרי־בים בו הקרבנות" — וזהו מ"ש הרמב"ם "ובמקדש נעקד יצחק".

משא"כ מקומו המכוון ביותר של ה־מזבח, מצד המזבח עצמו, אינו תוצאה ממעשה העקידה, אלא הוא להיותו מקום ראוי וקבוע להקרבת קרבנות (מתחילת הבריאה), וכוונת הרמב"ם בכתבו "הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק" היא רק להביא ראי' על סגולת המקום. ולכן מדגיש פעולת אברהם — דזה שבנה שם מזבח ועקד עליו יצחק הוא ראי' שמקום זה הי' מוכשר (לפני כן) למזבח וקרבן[33].

ויש להוסיף, שהבאת יצחק על "אחד ההרים" (הר המורי' בכלל) היתה ע"פ ציווי השם (כמו שהביא הרמב"ם כאן "שנאמר ולך לך אל ארץ המורי'"), משא"כ מקומה המכוון של העקידה לא כ' הרמב"ם שהי' ע"פ ציווי[34], ועפ"ז יומתק חילוק הנ"ל שע"י עקידת יצחק נתקדש כללות ההר (להיות מקום ה־מקדש והמזבח), אבל לא המקום המכוון ביותר — כי רק זה הי' ע"פ ציווי השם.

ז. שני ענינים אלו שבמקום המזבח — מקומו הכללי של המזבח בהר המורי' ומקומו המכוון ביותר, ושייכותם לשני הענינים שבמעשה העקידה ("במקדש נעקד יצחק", "בנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק") — יש לבאר בעומק יותר, ע"פ מ"ש הרמב"ם בספרו מו"נ[35] — שתכליתו של נסיון העקידה היתה ל־פרסם בעולם שני ענינים גדולים מיסו־דות התורה:

(א) "להודיע אותנו גבול אהבת השם ויראתו עד היכן היא מגעת",

(ב) "להודיע אותנו איך יאמינו הנבי־אים באמת מה שיבואם מאת השם

הרמב"ם בהל' פסוה"מ שם: מפרשי המשנה והגמ' זבחים שם — כי פגול נותר וטמא הם דינים בהקרבן והקרבתו, ולכן חלים רק על קרבן של ישראל: משא"כ האיסור דשחוטי חוץ שייך למקום המזבח, השייך גם לב"נ, כבפנים.

וראה קרית ספר להמבי"ט סוף הל' מעה"ק: השוחט קדשי עכו"ם בחוץ חייב כיון דנודרים נדרים ונדבות כישראל דכתיב איש איש לרבות את העכו"ם שהם כישראל להביא קרבנות. וראה משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ז (ד"ה ודע שמה שתירצו) שמחלק (ע"פ תוד"ה מנין — ע"ז ה, ב) בין קרבנות ב"נ שנודרים לה' להקריב בבית המקדש, שבזה י"ל שמחוייבים לקיים נדרם ואית בהו משום בל יחל, למה שנודרים להקריב בבמה. ע"ש. ולהעיר מר"ש משאנץ לתו"כ אחרי (יז, ג) "ואין הנכרים חייבין (בשחוטי חוץ) כו' אע"ג דנודרים נדרים ונדבות כישראל".

31) וכן זה שבהלכה א' אינו מדבר ע"ד בנין המזבח (דאברהם), משא"כ בהלכה ב' מדגיש "בנה בו . . המזבח", שעיקרו דין במזבח, כבפנים.

32) ראה שו"ת חת"ס שבהערה 15.

33) ראה בביאור דברי הרמב"ם בהלכות אלו — לקו"ש חי"ט ע' 142 ואילך.

34) ולהעיר שהרמב"ם כאן לא הדגיש כמ"ש בפדר"א שם (הנ"ל הערה 11): כיון שהגיעו לאותו מקום הראהו הקב"ה לאברהם ואמר לו זה הוא המזבח.

35) ח"ג פכ"ד.

בנבואה . . שכל מה שיראה הנביא ב־מראה הנבואה הוא אמת ויציב אצל הנביא לא יסופק בדבר ממנו . . והראי׳ על זה הסכים אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב כמו שצווה ואע״פ שהיתה המצוה ההיא בחלום או במראה . . ולא הי׳ מוצא בנפשו לעשות זה המעשה הגדול מספק כו׳״.

ויש לומר, שמשני ענינים אלו שנת־פרסמו בעולם ע״י מעשה העקידה באים שני הענינים שבבית המקדש (שנבנה ב־מקום העקידה):

ענין אהבת ה׳ ויראתו שנתגלה ע״י העקידה, הביא לידי זה, שעיקר הענין דעבודת ה׳ (שזהו ע״י מעשה הקרבנות) הוא במקום זה דוקא; ופירסום וגילוי ההתאמתות בתכלית של מראה ה׳ הבא בנבואה, הביא זה שעל מקום זה יתפלל שיהי׳ מקום גילוי שכינה, „ה׳ יראה . . בהר ה׳ יראה״ — „בהר זה יראה הקב״ה לעמו״[36].

[וי״ל שהם הם שני הענינים שכתב הרמב״ם בריש הל׳ בית הבחירה „בית לה׳ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה״ — ד„מקריבים בו הקרבנות״ הו״ע העבודה: „וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה״ הו״ע הראי׳, „שלש[37] פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה׳״[38]].

וכיון שהמזבח הוא עיקרו של ה־מקדש (כנ״ל) — לכן גם במזבח עצמו ישנם שני ענינים אלו: (א) קרבנות הו״ע העבודה (כנ״ל) מצד מקריבי הקרבן, (ב) ע״י עבודת הקרבנות של אהרן ובניו נעשית השראת השכינה בביהמ״ק ובבית קדה״ק[39] [כמשנ״ת במק״א[40] בפירוש הו־דאת הסנהדרין[41] „ברוך הוא שבחר ב־אהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה׳ ב־בית קדשי הקדשים״, ששבח זה הוא על המעלה שבעבודת אהרן ובניו, שמביאה השראת השכינה בקדה״ק].

ויש לומר, שזהו החילוק בין שתי ההלכות הנ״ל בדין מקומו של המזבח: ההלכה הראשונה אודות מקום המזבח בהר המורי׳ להיותו עיקרו של המקדש, שייכת לפעולת המזבח בכללות המקדש, דהיינו השראת השכינה שבו; ואילו ההלכה השני׳, שהוא דין במקום המזבח מצד המזבח עצמו (כנ״ל בארוכה) — שייכת לתוכן ענין המזבח בפ״ע, דהיינו ענין העבודה (מעשה הקרבנות).

ח. ועפ״ז יש להוסיף ביאור בשתי ה־הלכות ברמב״ם כאן אודות מקום ה־מזבח, ושייכותן ליצחק ולאברהם:

שני ענינים הנ״ל שנקבעו במקום המזבח ע״י מעשה העקידה — (א) ענין העבודה, (ב) השראת השכינה — שייכים,

---

36) ל׳ רש״י פרשתנו עה״פ כב, יד.

37) משפטים כג, יז. תשא לד, כג (וראה גם שם, כד). ראה טז, טז.

38) להעיר מחגיגה ב, א (וש״נ) כדרך שבא לראות כך בא ליראות. וביד רמ״ה סנהדרין ד, ב שנלמד מהכתוב ד„יראה . . יראה״ שבפרשתנו הנ״ל. וראה כלי יקר עה״פ. ובארוכה אוה״ת פרשתנו קב, ב ואילך.

39) וי״ל שכן הוא בנוגע לתפלות (שבמקום קר־בנות תקנום), שבחיוב נוכח המקדש בתפלה (רמב״ם הל׳ תפלה פ״א ה״ג. פ״ה ה״ג) יש ב׳ דינים (ראה כס״מ (בב׳ המקומות ברמב״ם שם)): מצד הדין ד„עבדהו במקדשו״ — מקום קרבנות, ומצד זה דשם מקום שכינה ד„זה שער השמים״ (ויצא כח, יז וב־פרש״י שם). ואכ״מ.

40) לקו״ש חי״א ע׳ 123 ואילך (חידושים וביאו־רים להל׳ ביהב״ח ע׳ יא ואילך).

41) סוף מדות. אלא שבגי׳ הרמב״ם ליתא — ראה בארוכה לקו״ש שם. ואכ״מ.

בכללות, להבדל (העיקרי) בין חלקו של אברהם וחלקו של יצחק במעשה העקידה[42]:

מעשה המסירת נפש של העקידה מתייחס (בעיקר) לאברהם[43], שהוא הי' צריך לכבוש את רחמיו מעל בנו יחידו ולהעלהו לעולה ע"ג מזבח, משא"כ יצחק, שאמר[44] „ואי' השה לעולה" [וגם לפרש"י[45] שאחרי תשובת אברהם „הבין . . שהוא הולך להשחט (ומ"מ) וילכו שניהם יחדיו בלב שוה" – מ"מ, אינה דומה מסנ"פ דיצחק למסנ"פ דאברהם בעקידת בנו יחידו שנולד לו לעת זקנותו, וכמו שהאריך במו"נ שם ד„לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש"[46] – וזהו ענין העבודה שבמעשה העקידה:

ואילו חלקו של יצחק במעשה ה־עקידה הי' בעיקר בהנפעל, שהוא נתקדש בקדושת עולה ע"י שנעקד ע"ג המזבח – וחלות קדושה שייכת, כמובן, להשראת השכינה.

וזהו שהרמב"ם מדייק ומחלק בשתי הלכות אלו:

בדין הראשון, שהוא דין במזבח מחמת פעולתו בכללות המקדש – ענין השראת השכינה – כתב הרמב"ם שזהו מפני ש„במקדש נעקד יצחק":

ואילו בהלכה שלאח"ז, דין מקומו ה„מכוון ביותר" של המזבח, שהוא מצד גדר המזבח עצמו, ענין העבודה (כנ"ל) – בזה מדייק הרמב"ם, שזה שייך למעשה אברהם, ש„בנה בו המזבח ו(הוא – אברהם) עקד עליו יצחק".

(משיחות ש"פ מטו"מ וש"פ ראה תש"מ, ש"פ מטו"מ תשמ"ג)

---

42) במו"נ שם מדובר בב' הענינים שנתגלו במעשה העקידה עצמו, ושניהם נתגלו ע"י אברהם, ע"ש (ושם: ובאמת הי' ראוי שיהי' זה ענין על יד אברהם וביצחק כו' כי אברהם אבינו הוא אשר התחיל כו'). והמבואר בפנים הוא בנוגע התוצאות ממעשה העקידה לענין קביעת מקום המזבח כו'.

43) וכמבואר בכ"מ ד„פתיחת הצנור" למסנ"פ היתה ע"י אברהם ע"י נסיון העקידה (ראה לקו"ש ח"כ ע' 74 ואילך. וש"נ) – ולא ע"י יצחק.

[ולהעיר מב"י לטאו"ח (ס"א ד"ה וטוב לומר) שאומרים פ' העקידה בכל יום „כדי . . להכניע יצרו לעבוד השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו" – הובא בשו"ע אדה"ז שם מהד"ק ס"י. אבל: (א) במהד"ת (שם ס"ט) השמיטו. (ב) ועיקר בה„רבש"ע" שאומרים אחרי פרשת העקידה מודגשת רק מסנ"פ דאברהם (כמו שכבש רחמיו כו'), ולא דיצחק. ואכ"מ].

44) פרשתנו כב, ז. וראה ראב"ע שם.

45) פרשתנו שם, ח. וראה ב"ר פנ"ו, ד. שם, ח.

46) וראה מאמרי אדה"ז לפרשיות התורה (פר־שתנו ס"ע קכח): ולכן נזכר בתורה הנסיון של ה־עקידה על אברהם ולא על יצחק כי מפני שלהפקיר א"ע יכול להיות בקל אבל אברהם שהפקיר את בנו כו'.